

ЂОРЂО СЛАДОЈЕ

ЛИРИК У КОШМАРУ ИСТОРИЈЕ

1

Најновија пјесничка књига Зорана Костића *Пулскамјерфектѝа* испјевана је претежно у дистисима и катренима. У релативно широком метричком распону преовлађују деветерци и једанаестерци, подесни за лирску наравију којој је Костић и одраније склон. Отуда се многе његове пјесме, посебно оне дуже, дају препричати. Таква је и пјесма под насловом „Андрић”, у којој нам пјесник, уз фину дозу аутоироније, у римованим дистисима прича о томе како је као седамнаестогодишњак, претоварен рукописима, кренуо једног дана из Никшића у Херцег Нови да посјети Иву Андрића – да види треба ли му шта и да са великим писцем подијели високо мишљење које о себи и свом дјелу самољубиво гаји. Млади пјесник ће на све начине пробати да скрене пажњу на себе, док Андрић, према устаљеном дневном ритуалу, за баштенским столом чита не марећи за околни свијет, нити за незваног насртљивог госта.

Након вишедневних трагикомичних покушаја, пјесник одустаје и на повратку кући, разочаран, баца кроз прозор воза своје „прве Дучиће”.

Могао је Зоран Костић и педесетак године касније, мирне душе, избацити понеку пјесму из овог позамашног рукописа, поготово оне које се врте у истом теметско-мотивском кругу и сличном ритму, не доприносећи битније вриједности књиге. Неке је пјесме можда требало сажети чиме би се, бар донекле, укротила бујична реторика која провали на појединим мјестима, мада је заиста тешко обуздати ову језичку силину која је неупоредива у савременом српском пјесништву. Зоран Костић је руски гласан пјесник, понекад и прегласан, па би стишанији тон у појединим пјесмама дјеловао примјереније, а могла се, без по муке, и понека

рима дојерати. Књига заслужује мање техничких грешака и наслов једноставнији од ове српско-латинске кованице која се једва да изговорити. Па ипак, и овако закукуљен, наслов је у основи тачан, јер пјесник и о себи и о свијету пјева из тамне и дубоке прошлости.

2

Немам намјеру, и кад бих могао, да овим овлашним примједбама оспорим вриједност Костићеве књиге, него да некако рашчистим пречицу до њеног претежнијег и бољег дијела, до оног лирског језгра из којег исијава елементарна, жива језичка и поетска енергија.

Књига је подијељена на три циклуса, односно коморе, али тако да поједини опсесивни мотиви колају из једне у другу комору – кроз дистихе и катрене – као кроз спојене судове.

Читава прва комора напуњена је пјесмама о језику у најопштијем смислу, а нарочито о српском који, према песимистичним пјесниковим увидима, убрзано и драматично пропада у свим битним сегментима – и као идентитетска културна и духовна основа, као средство комуникације а посебно као онај бескрајни простор креације. Наш језик се урушава, уситњава и празни, љуља се под ударима агресивне технолошке терминологије и отиче језичким рукавцима новостворених држава. А разградња језика истовремено је разарање језичке заједнице, и о тој двострукој драми пјесник пјева, на срећу још увијек живим и неокрњеним језиком. Умјесто да буде „суштаство смисла и „к Богу вертикала”, језик се троши и расипа на небитно, ситно и недостојно и постаје, како пјесник вели тек „говорни обвезник” Једино у поезији и молитви језик се објављује у својој пунини и раскоши. У пјесми „Пој немоћи” пјесник каже: „И у паници, мозак закључује / тек када пјева, ток пјесмине струје / озвучи језик, складан попут струне: / само пјесмине ријечи су пуне”. А у „Молитвеном слову” наставља: „Друге ријечи не стижу до Њега, / Мрзну код првих облака снијега... / Пошто ријечи – откуцаје душа / Бог само кад су литургијске слуша”.

Ако је тачна филозофска тврдња да је језик кућа бића, онда би се, слиједeћи пјесникову мисао, могло казати да ми поодавно пребивамо у страћари која прокишњава на све стране и из које свако узима како му се прохтије и колико му је потребно. Али, ни у тренуцима малодушности и клонућа, не треба заборављати да је кроз Ријеч, Логос-Језик, дакле, све постало и да вољом Творца траје, и трајаће...

Поезија Зорана Костића може се, једним дијелом, читати као лирски водич кроз историју српског страдања, нарочито у двадесетом вијеку. У том својеврсном панорамском прегледу општинских жртвених и страшних мјеста, најбоље су и најувјерљивије пјесме засноване на личном доживљају, на дубоким дјечјим траумама, у којима је крхка и лелујава лирска грађа подупрта и ојачана колективним искуством – културним, митским и религијским симболима. Тако у пјесми „Скор” нико, осим шестогодишњег дјечака, не види истоименог страшног цара свих змија, као што у пјесми „Сеоба” једино дјечје око у облацима примјећује Бога. И нико није вољан да се бави дјечјим и пјесничким привиђењима, нити да провјерава моћне митске приче. Оваквих и сличних примјера има на претек у овој књизи.

Онај ко је, као Зоран Костић, угледао свијет 1948. године, већ је рођењем бачен у вртлог историје која се не исцрпљује само на општем плану, већ судбински драматично она постаје и пјесников лични и породични кошмар. Са утварама и морама историје и политике која историјски ток, макар и површински, регулише, пјесник се рве од самих почетака, још од *Делће оца*, која се разлива у готово свим његовим књигама. Неко је виспрено и тачно примијетио да у поезији има онолико политике колико у политици има трагедије. А у вишевековним резервама трагичног никада нисмо оскудијевали и те залихе српски пјесници обилато експлоатишу – Зоран Костић нарочито.

Пјесников доживљај историје, али и савремене стварности, његов однос према културној и књижевној традицији, као и сам пјеснички поступак, најлакше је, чини ми се, пратити на репрезентативним лирским узорцима ове поезије.

А један од њих је и пјесма „Псеће срце”, заснована на свједочењу Бранка Брковића из Дракулића код Бањалучке, јединог преживјелог у усташком масакру на Божић 1942. године. Већ одавно није чудо хиљаде убијених; чудо је онај један преживјели кога су, уз коњску помоћ, спасили пси комшије-целата. Ова сабласна инверзија надилази и пјесничку имагинацију и говори више од многих научних студија о људској природи и свијету у коме живимо.

Готово свака друга Костићева пјесма говори о злу и насиљу у различитим, често бизарним облицима, о масовном страдању српског народа, али и других народа који се на овом „педљу копна”

међусобно истребљују – за туђи рачун, углавном. Тако ни босански лонац у истоименој пјесми није тек кулинарски појам, већ метафора балканске историје – и свакодневице, нажалост.

Од пјесама о блиским, кућним сусретима са историјом, овдје издвајамо „Породичну гробницу”. На заједничкој надгробној плочи изнад очевог лика урезана је петокрака, изнад мајчиног крст. Под овим „страшним симболима” сатирали су се Лијеви и Десни током читавог двадесетог вијека. А кад ће стати, не зна се.

И најновија поезија Зорана Костића прожета је трагичним доживљајем живота и свијета; „историјском тугом” и мучнином од свакодневља. Изразито је присутан осјећај поражености, узалудности и самоће, трошности и нестајања... Сред мрачних, готово апокалиптичних визија, драгоцјени постају хуморни одушци, метафизички пропламсаји и пропланци ведрине из сјећања на предјеле дјетињства и завичаја.

Ту су и неизбјежне руске теме, јер русофилство је код нас наследило и неизлечиво – оно је у исти мах извор наде у спасење и узрок многих страдања, као у случају оног несретног Максима из пјесме „Љубав”. Традиционално пријатељске односе између Зорана Костића и Русије не може ништа покварити, па чак ни чињеница да је наш пјесник ожењен Московљанком. А кад се присјети данашње Црне Горе, свог изгубљеног завичаја, одмах падну тешке и горке ријечи, јетке и саркастичне примједбе, понекад и памфлетски жучне.

У завршну пјесму „Безимље” слио се сав тешки, тамни и „горки” талог личног и колективног искуства. У њој пјесник говори о томе како је добио име и како га је изгубио. Несуђеном Јовану и анатемисаном Јосифу (због кога је страдао отац, а богме и син) виша инстанца додијелила је име Зоран, да би и он у једном тренутку за политичке потребе био избрисан са бирачког списка и замијењен Нијазом Јакупијем. А завршиће, како пјесник суморно предвиђа, као Јети, митско биће из леденог доба. Ово није никаква ономастичка играрија, већ судбински проблем идентитета и питање духовног опстанка – у безимљу и у безумљу.*

* Реч на Свечаној седници Матице српске приликом уручења Змајеве награде Зорану Костићу за збирку песама *Пулсквамјерфекта*, у Новом Саду, 16. фебруара 2019. године.